YANGI O‘ZBEKISTONNING MA’NAVIY RIVOJLANISHIDA KITOBXONLIK MADANIYATI TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK-FALSAFIY MOHIYATI

Bektursinova Gu‘lmira Joldasbaevna – *falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*
gulmira.bektursinova1992@mail.ru
O‘zDSMI Nf

ПЕДАГОГИКО-ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ КУЛЬТУРА ЧТЕНИЯ В ДУХОВНОМ РАЗВИТИИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА

Бектурсинова Гульмира Джолдасбаевна – *преподаватель, PhD*
НФ УзГосударственного института искусств и культуры

PEDAGOGICAL AND PHILOSOPHICAL ESSENCE OF THE CONCEPT OF READING CULTURE IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF NEW UZBEKISTAN

Bektursinova Gulmira Zholdasbaevna – *PhD*
Nukus Branch of the Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Tayanch so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, ma’naviy taraqqiyot, kitobxonlik madaniyati, pedagogik-falsafiy mohiyat, mutolaa kompetensiyasi, shaxs kamoloti, uchinchi Renessans, ta’lim tizimi.

Rezyume. Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonda uchinchi Renessans poydevorini yaratish sharoitida jamiyatning ma’naviy taraqqiyotini ta’minlash, xususan, yoshlar o‘rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik va falsafiy asoslari tadqiq etilgan. Muallif “kitobxonlik madaniyati” tushunchasining mohiyatini falsafiy va pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilib, uning shaxs ma’naviy kamoloti va ijtimoiy ong evolutsiyasidagi o‘rnini ochib beradi. Maqolada kitobxonlikni rivojlantirish tizimli yondashuv sifatida ko‘rib chiqilgan bo‘lib, uning davlat siyosati strategiyasi hamda pedagogik jarayon bilan integratsiyalashuvi masalalari yoritilgan. Tadqiqot xulosalari ta’lim-tarbiya jarayonida yoshlarning mutolaa kompetensiyasini shakllantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, духовное развитие, культура чтения, педагого-философская сущность, читательская компетенция, развитие личности, Третий Ренессанс, система образования.

Резюме. В данной статье исследуются педагогические и философские основы обеспечения духовного развития общества в условиях создания фундамента Третьего Ренессанса в Новом Узбекистане, в частности, развития культуры чтения среди молодежи. Автор анализирует сущность понятия «культура чтения» с философской и педагогической точек зрения, раскрывая её роль в духовном совершенствовании личности и эволюции общественного сознания. В статье развитие чтения рассматривается как системный подход, освещаются вопросы его интеграции со стратегией государственной политики и педагогическим процессом. Выводы исследования служат основой для разработки практических рекомендаций по формированию читательской компетенции молодежи в учебно-воспитательном процессе.

Keywords: New Uzbekistan, spiritual development, reading culture, pedagogical and philosophical essence, reading competence, personality development, Third Renaissance, education system.

Summary. This article explores the pedagogical and philosophical foundations of ensuring the spiritual development of society under the conditions of creating the foundation for the Third Renaissance in New Uzbekistan, particularly focusing on the development of reading culture among youth. The author analyzes the essence of the concept of “reading culture”, from philosophical and pedagogical perspectives, revealing its role in the spiritual perfection of the individual and the evolution of social consciousness. The paper examines the development of reading as a systemic approach and highlights the issues of its integration with state policy strategy and the pedagogical process. The research findings serve to provide practical recommendations for forming the reading competence of young people within the educational and upbringing process.

KIRISH. XXI asr – intellektual salohiyat, axborot va raqamli texnologiyalar hukmronlik qilayotgan davr bo‘lib, u har bir suveren davlatdan inson kapitalini tubdan rivojlantirishni talab etmoqda. Bugungi kunda Yangi O‘zbekistonda uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug‘vor va strategik maqsad ilgari surilgan. Ma’lumki, har qanday sivilizatsiyaviy yuksalish va renessanslar faqatgina iqtisodiy omillar hisobiga emas, balki birinchi navbatda chuqur

ma’naviy-ma’rifiy o‘zgarishlar, ilm-fan hamda kitobxonlik harakatining umummilliy darajaga ko‘tarilishi zaminida yuzaga keladi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek:

“Kitob o‘qigan insonning dunyoqarashi keng, tafakkuri chuqur, ma’naviyati boy bo‘ladi. Kitobxon yoshlar nafaqat o‘zining, balki butun jamiyatning kelajagini belgilaydi. ”

Shu bois, zamonaviy jamiyatshunoslik va pedagogika fanlari oldida kitobxonlik madaniyatini shunchaki xobbi yoki bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etish vositasi emas, balki davlatning barqaror rivojlanishini, milliy xavfsizligini va ma’naviy suverenitetini ta’minlovchi murakkab pedagogik-falsafiy fenomen sifatida qayta kashf etish vazifasi turibdi. . [1]

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbekistonda kitobxonlik pedagogikasi, mutolaa madaniyati va yoshlar tarbiyasi muammolari R.Safarova, Q.Nazarov, M.Quronov, S.Matchonov kabi olimlarning ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Ular kitobxonlikni shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muhim komponenti sifatida baholaydilar. Mutolaa pedagogikasi va matnni tushunish kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha L.Vigotskiy (ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi) hamda zamonaviy tadqiqotchilardan N.Smetannikova va I.Tixomirovalarning ishlarida “mutolaa madaniyati” tushunchasining pedagogik modellari ishlab chiqilgan. [2]

USULLAR

1. Kitobxonlik Madaniyatining Falsafiy-Metodologik Asoslari

Kitobxonlik madaniyatining mohiyatini anglash uchun uning falsafiy ildizlariga, xususan, falsafaning gnoseologiya (bilish nazariyasi), aksiologiya (qadriyatshunoslik) va falsafiy antropologiya (inson falsafasi) bo‘limlariga murojaat qilish lozim.

A) Gnoseologik Jihat: Bilish va Ongning Transformatsiyasi

Gnoseologik nuqtai nazardan, kitobxonlik – insonning voqelikni, ijtimoiy tajribani va o‘tmish sivilizatsiyalar intellektual merosini anglashining eng oliy shaklidir. Matn (kitob) subyekt (o‘quvchi) va obyekt (muallif va u tasvirlagan dunyo) o‘rtasidagi muloqot maydonidir.

-Mutolaa jarayonida oddiy axborot (data) tizimli bilimga (knowledge) aylanadi.

-Kitobxonlik inson miyasida mavhum tafakkur (abstract thinking) va mantiqiy analogiyalarni shakllantiradi. Vizual kontentdan (televideniye, ijtimoiy tarmoqlar) farqli o‘laroq, kitob o‘quvchidan tasavvur qilish, tahlil qilish va ma’no yaratish mexanizmlarini faollashtirishni talab etadi.

B) Aksiologik Jihat: Qadriyatlar Tizimining Ichkilashishi (Interiorizatsiyasi)

-Kitobxonlik madaniyati – bu shaxsning qadriyatlar olamidir. Har bir asar muayyan ijtimoiy-axloqiy g‘oyalar, estetik ideallar va madaniy normalar tashuvchisidir.

-Inson kitob o‘qish jarayonida ezgulik va yovuzlik, shon-sharaf va xiyonat, erk va mahkumlik kabi fundamental falsafiy kategoriyalarni shaxsiy prizmasidan o‘tkazadi.

Falsafiy ichkilashishi (interiorizatsiya): Kitobdagi tashqi ijtimoiy-madaniy qadriyatlar mutolaa orqali shaxsning ichki e’tiqodiga, uning hayotiy pozitsiyasiga aylanadi. Bu esa Yangi O‘zbekiston fuqarosida milliy g‘oya va umuminsoniy gumanizm tamoyillarini uyg‘unlashtirishning eng tabiy yo‘lidir.

V) Antropologik Jihat: O‘z-o‘zini Bunyod Etish (Autopoezis)

Falsafiy antropologiya nuqtai nazaridan, inson tug‘ilishi bilan tayyor shaxs hisoblanmaydi, u doimiy *“*shakllanish jarayonidagi borliq”dir. Kitobxonlik – insonning o‘z-o‘zini yaratish, qayta qurish va intellektual modifikatsiya qilish (autopoetik) qurolidir. Kitob o‘quvchi inson o‘z *“*Men”ini tahlil qiladi, hayotning ma’nosini qidiradi va o‘z mavjudligiga falsafiy mazmun baxsh etadi.

2. Kitobxonlik Madaniyatining Pedagogik Fenomenologiyasi va Strukturaviy Modeli

Pedagogika fani kitobxonlik madaniyatini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va tarbiyaning eng muhim komponenti sifatida o‘rganadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvda ushbu tushuncha shunchaki texnik o‘qish ko‘nikmasidan tubdan farq qiladi va bir qancha iyerarxik komponentlardan tashkil topadi:

Kitobxonlik Madaniyati

- Motivatsion-ehtiyojiy komponent (Nega o‘qiyman? - Ichki qiziqish)
- Kognitiv-intellektual komponent (Nima o‘qiyman? - Seleksiya va tushunish)
- -Faoliyatli-texnologik komponent (Qanday o‘qiyman? - Tahlil va tezlik)
- -Refleksiv-baholovchi komponent (Nima oldim? - Tanqidiy xulosa) .[3]

Komponentlarning pedagogik tavsifi:

1. Motivatsion-ehtiyojiy komponent: Bu tizimning dvigatelidir. Shaxsda kitobga nisbatan majburiyat emas, balki ma’naviy ehtiyoj, estetik zavq olish instinkti shakllanishi lozim. Pedagogik aksiologiya aynan shu motivatsiyani uyg‘otish usullarini tadqiq etadi.

2. Kognitiv-intellektual komponent: Bu kitobxonning savodxonlik va madaniyat darajasini belgilaydi. Bunga kitob tanlash madaniyati, adabiy janrlar va yo‘nalishlarni bir-biridan farqlay olish, axborot oqimidan eng sara adabiyotlarni saralay olish (selektiv kompetensiya) kiradi.

3. Faoliyatli-texnologik komponent: Mutolaa texnikasini (skimming, scanning, chuqur o‘qish), matndagi yashirin ma’nolarni (subtekstni) anglash, qaydlar yuritish, matnni konspektlashtirish va annotatsiya yoza olish kabi amaliy pedagogik ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi.

4. Refleksiv-baholovchi komponent: Bu eng yuqori bosqich bo‘lib, o‘quvchining o‘qilgan asarga nisbatan shaxsiy-tanqidiy munosabatini ifodalaydi. Bu yerda pedagogik metodika yoshlarni “ko‘r-ko‘rona ergashuvchi” emas, balki “tanqidiy tahlil qiluvchi” shaxs qilib tarbiyalashga xizmat qiladi.

3. Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida kitobxonlikning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati.[4]

NATIJALAR VA MUNOZARA

Yangi O‘zbekiston sharoitida kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish shunchaki madaniy ko‘rsatkich emas, balki jamiyat xavfsizligi va taraqqiyoti bilan bog‘liq bo‘lgan dolzarb ijtimoiy-pedagogik ehtiyojdir. U quyidagi muhim muammolarni hal etishga qaratilgan:

Birinchidan: “ Klipcha Fikrlash” (Clip Thinking) va raqamli nigilizmga qarshi kurash

Raqamli texnologiyalar asrida yoshlar ongida axborotni juda qisqa, vizual va parchalangan holda qabul qilish xususiyati – “klipcha fikrlash” rivojlanmoqda. Bu esa yoshlarning uzoq vaqt diqqatni jamlay olmasligi, chuqur mulohaza yurita olmay qolishiga olib kelmoqda. Kitobxonlik madaniyati esa miyaning nevrologik va kognitiv strukturasi saqlab qolgan holda, chiziqli, mantiqiy va tizimli fikrlashni qayta tiklovchi yagona pedagogik “antidot” (zaxarga qarshi vosita) hisoblanadi.

Ikkinchidan: madaniy-mafkuraviy immunitet va milliy o‘zlikni saqlash

Globallashuv va madaniyatsizlashuv (ommaviy madaniyat) xavfi kuchaygan davrda yoshlar ongini mafkuraviy poligonlardan asrash muhim vazifadir. O‘zbek xalqining boy adabiy-falsafiy merosi (Alisher Navoiy, Bobur, jadidlar adabiyoti va zamonaviy o‘zbek nasri) yoshlarda milliy g‘urur va ma’naviy immunitetni shakllantiradi. Bu jarayon falsafiy jihatdan“ Madaniy kodni saqlash” deb ataladi. [5]

Uchinchidan: Kreativ Iqtisodiyot va Inson Kapitalini Boyitish

Yangi O‘zbekiston iqtisodiyoti xomashyoga emas, balki bilim va innovatsiyalarga asoslanmoqda. Zamonaviy mehnat bozorida eng qadrlaydigan ko‘nikmalar:

Yo‘nalishlar	Pedagogik-amaliy mexanizmlar	kutilayotgan natija
Oila pedagogikasi	“Oila – kitobxonlik beshigi” loyihalari, ota-onalar bilan birgalikda oilaviy mutolaa soatlarini tashkil etish.	Erta yoshdan mutolaaga nisbatan ijobiy refleks va ehtiyoj shakllanadi.
Maktab ta’limi	Adabiyot darslarini an’anaviy yodlashdan “Interaktiv bahs-munoza”, “Adabiy sud” va "Muallif o‘rnida” kabi interfaol metodlarga o‘tkazish.	Tanqidiy va kreativ fikrlash, o‘z fikrini mustaqil bayon etish ko‘nikmasi rivojlanadi.
Oliy ta’lim	Talabalar uchun mutaxassislik fanlari doirasida “Smeta-tanqid” va ilmiy manbalar bilan ishlash kompetensiyasini joriy etish.	Bo‘lajak kadrlarda funksional savodxonlik va ilmiy-tadqiqotchilik madaniyati shakllanadi.
Raqamli muhit	Audio va elektron kitob platformalarini pedagogik jihatdan optimallashtirish, kitobxonlikning geymifikatsiya (o‘yinlashtirish) modellarini yaratish.	Yoshlarning gadjetlardan foydalanish vaqtini ma’naviy taraqqiyotga yo‘naltirish.

Kreativlik (ijodkorlik);

Murakkab muammolarni hal qila olish (complex problem solving);

Empatiya va jamoada ishlash.

Ushbu ko‘nikmalarning barchasi badiiy va ilmiy adabiyotlar mutolaasi orqali emotsional intellekt hamda kognitiv qobiliyatlarning rivojlanishi natijasida yuzaga keladi. [6]

4.Jamiyatda Kitobxonlik Madaniyatini Shakllantirishning Pedagogik Strategiyalari

Yangi O‘zbekistonda kitobxonlik madaniyatini tizimli yuksaltirish uchun ta’lim va ijtimoiy muhitda quyidagi pedagogik innovatsiyalarni amalga oshirish taqozo etiladi.

XULOSA. Yangi O‘zbekistonning ma’naviy taraqqiyotida kitobxonlik madaniyati

tushunchasi shunchaki ma’rifiy ko‘rsatkich emas, balki millat genofondini, uning intellektual va axloqiy salohiyatinhi belgilovchi strategik pedagogik-falsafiy poydevordir. Falsafiy jihatdan kitobxonlik insonni yuksak ma’naviy qadriyatlar bilan qurollantirib, uning borlig‘iga mazmun olib kirsa, pedagogik jihatdan u shaxsni har tomonlama rivojlangan, raqobatbardosh va komil inson qilib tarbiyalashning eng samarali texnologiyasidir. Zero, kitobxon millat yengilmas va har qanday sivilizatsiyaviy inqirozlardan yorug‘ yuz bilan o‘ta oladigan qudratli kuchga aylanadi. Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish yo‘lida kitobxonlik madaniyatini yangi bosqichga olib chiqish – davr va jamiyat taraqqiyotining qat’iy talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017.

3. Yo‘ldosheva M. Kitobxonlik madaniyati – yoshlar ma’naviy kamolotining muhim omili (Pedagogik aspekt). – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.

4. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Sano-standart”, 2017.

5. Murtazayeva M. Raqamli jamiyatda yoshlarning mutolaa madaniyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari. // “Pedagogika” ilmiy-nazariy jurnali. – Toshkent, 2021. – №4.

6. Yo‘ldoshev J.G‘., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar: O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “Iqtisod-moliya”, 2009.